

Kieli ja dialogisuus

Toini Rahtu esitteli Virittäjässä 2–3/1992 Bahtinin ja Vološinovin teoksia. Rahdun hyvään yritykseen sisältyi muutamia erehdyksiä ja sekaannuksia, joista seuraavassa käsittelen perustermiä *dialogisuus*. Mm. ideologiaa, signaalia ja lajimuistia koskevat sekaannukset voi lukija itse selvittää.

Rahtu rinnastaa kontekstit sivuuttaen kahden erilaisen kirjoittajan töitä, sillä hänen mukaansa Vološinovin marxilainen kielifilosofia ja Bahtinin metalingvistiikka kohtaavat opissa kielen dialogisuudesta. Näin ei oikeastaan käy. Kiisattomia analogioita esiintyy, mutta

Keskustelua

kontekstit ja lähtökohdat pikemminkin erottavat.

Bahtin tarkastelee dialogisuutta pääosin ”toisen asteen” ilmiönä, ei-lingvistisenä dialogisuutena kielessä. Vološinovin ensisijainen kiinnostuksen kohde on kielen dialogisuus lingvistisenä ilmiönä. Valotan ensin Bahtinin ajattelutapaa, sillä Rahtu päätty arveluun: »Ehkä Bahtin huomaamattaan samastaa dialogisuuden polyfonisuuteen.» Bahtin ei näin tee, mutta asiasta vallitsee kolossaalisia harkakäsityksiä, etenkin ns. Bahtin-tuntijoiden piirissä.

Polyfonia on Bahtilla metafora (1991: 42), joka luonnehtii Dostojevskin maailman monien subjektien »ontologista eroa». Tästä ongelmasta Bahtin kävi koko 1920-luvun ajan keskustelua Aleksandr Meierin kanssa (vrt. Meier 1982). Bahtinin filosofisen lähtökohdan muodostaa uskonnollis-eettinen *teon arkkitehtoniikka*, jonka minä–toinen-asetelmassa täysiarvoinen subjekti ei voi olla toiselle objekti. Tarvittavaksi objektiksi tuli vuosikymmenen lopulla *sana*, johon dialogisuus indusoituu. Ei ole aivan varmaa, onko keksintö Bahtinin, mutta näin syntyvä uusi »kielen» kerros tuotti hänelle jatkuvasti terminologisia ongelmia.

Vuoden 1929 laitoksessa Bahtin käytti termiä *sanan sosiologia* ja puolusti taide-teoksen »immanenttia sosiologisuutta» (Bahtin 1929: 132). Tämä sotii Bahtinin aiempia ja myöhempiä ratkaisuja vastaan. Vielä vuonna 1924 Bahtin katsoi sosiologisen metodin kuuluvan ehdottomasti »puhtaasti taiteellisen» objektin analyysin ulkopuolelle (Bahtin 1975: 42). Vološinov puolestaan piti ratkaisua kes-tämättömänä, sillä esteettinen objekti – ja etenkin sanallinen teos – itse on immanentisti sosiologinen (Vološinov 1926, etenkin 244–249).

Vuonna 1929 Bahtin näyttää taipuneen Vološinovin kantaan ja puhuu sosiologisesta tyyliopista vielä 1934 (Bahtin 1975: 113). Sen jälkeen hän luopui siitä ja kehitti Dostojevski-kirjan uudes-

sa laitoksessa (1963) sosiologian tilalle teon arkkitehtoniikkansa mukaisen *metalingvistiikan*.

Se, ettei Bahtin samasta dialogisuutta polyfoniaan, ilmenee etenkin tutkielmas-ta Sana romaanissa (1934). Bahtin käsittelee siinä romaanin kielellistä erityislaa-tua ennen muuta »monologisen romaanin» aineistossa, jolloin sanan dialogi-suutta artikuloidaan termein monikieli-syys, erilaiset puhunnat ja ennen muuta *kielen kuva*. Ne käsitteistävät dialogi-suutta eri ulottuvuudessa kuin Dostojevski-analyysi, mutta myös eri ulottu-vuudessa kuin Vološinov.

Bahtinin ja Vološinovin kielifilosofioi-den kohtaamisesta ja eroamisesta tulisi ensisijaisesti keskustella käyttäen vertai-lukohtana Bahtinin 1950-luvun alussa kirjoittamaa luonnosta *puhunnan lajien* ongelmasta (Bahtin 1979: 237–280). Il-meisesti tuo luonnos sisältää »Bahtinin piirissä» jo aiemmin kypsyneitä näke-myksiä, joita Vološinov ja Bahtin kehiti-telivät aivan eri suuntaan.

Vološinovin marxilaisen kielifilosofian horisontti poikkeaa jyrkästi Bahtinin intentioista. Kun silti katson osan Vološi-novin kirjan aineistosta olevan kenties suoraan Bahtinilta, saan Rahdulta kuul-la – *incredibile dictu* – olevani »tiukka vološinovisti». Toisin kuin Rahdun kir-joituksesta voi päätellä, Vološinovin pan-nos omaan teokseensa ei ole mielipide-kysymys, eikä kysymyskään. Vološinov-in kirjaa ei ole »epäilty Bahtinin kir-joitamaksi», vaan sumeilematta väitetty Bahtinin teokseksi. Bahtin-kuvan täs-mentyminen on käytännössä vienyt poh-jan näiltä väitteiltä (ks. Morsonin ja Emersonin toimittamaa teosta *Rethinking Bakhtin*).

Rahdun mukaan kieli on Bahtinille ja Vološinoville aina dialogista. Minusta metalingvisti Bahtinin puhe monologi-sesta sanasta on vähintään yhteismitaton Vološinoviin nähden, sillä vain Vološi-novilla sana on primaaristi ja aina »dialo-ginen». Vološinovin sosiologisessa pu-hunnan teoriassa on sitä paitsi kaksi eri-

laista lausuman dialogisuuden konstituutiota. Ensimmäisessä tapauksessa lausuma ylipäätään on puhujan ja vastaanottajan välinen medium, jolloin se on puhunnan sosiologisuuden vuoksi dialoginen. Tätä ideaa sovelletaan teoksessa kiinnostavasti tekstikappaleiden ongelmaan. Sen sijaan puhunnan sosiologisuutta konkreettistavaa »vieraan puheen» välittämismuotojen dialogisuutta Vološinov lähestyy toisin. Syntaksin dialogisia ilmiöitä tuottava sosiologisuus asettaa *toisen* aina jo puhujaksi, ei enää kuulijaksi. Tämä kerros Vološinovin tarkasteluissa on selvästi Bahtinin inspiroima, vaikka intentiot poikkeavatkin olennaisesti.

Rahdun kaipaamaa kirjoittajan ja lukijan välistä »dialogisuutta» Vološinov käsitteli suppeasti runouden yhteydessä jo vuonna 1926 (Vološinov 1926, erit. 264–266). Myös Bahtinilla on toistuvia viitteitä lukijan luovaan rooliin, mutta »sisäislukijan» kaltaisia tyhjiä abstraktioita hän vastustaa (Bahtin 1979: 367–368). Näyttää siltä, että kumpikaan ei pidä kirjoittajan ja lukijan suhdetta tässä tapahtumassa kypsänä lingvistisenä tai metalingvistisenä ongelmana. Nähdäkseni sekä Bahtinilla että Vološinovilla tekijän positioon kerrostuu silti sisäinen vastaanottajan aspekti, mutta sen efektiiviseen käsitteistämiseen emme ehkä tällä vuosisadalla kykene.

Lopuksi Vološinovin kirjan nimestä. Alkuperäinen pääotsikko *Marxismi ja kielifilosofia* tavoitteli kahta asiaa: (i) kielen merkitystä marxismille ja (ii) halua osoittaa että myös marxismilla on annettavaa kielifilosofiaan. Tässä teoksessa Vološinovin omintakeinen marxismi jää silti dialogisuuden taustalle, mistä johdetaan myös suomennokselle annettu nimi. Vološinovin viimeisessä artikkelissa (1930) konstruktiiivisen marxismin hahmotukset ovat näkyvämpiä. Rahtu tarkoittanee »nykyhistorian valolla» vapautumista ns. realsosialismista; intellektuaalisen marxismin hyödyntämiselle kielifilosofiassa se on pelkästään eduksi,

ei teoksen nimeen vaikuttava asia. Vološinovin sosiologiasta kuultaa sitä paitsi vahva venäläisen ei-marxilaisen yhteiskuntafilosofian, etenkin Semjon Frankin ajattelun vire.

LÄHTEET

- BAHTIN, MIHAIL 1986: K filosofii postupke. Teoksessa: Filosofija i sotsiologija nauki i tehnik. Ežegodnik 1984–1985. Moskva.
- 1929: Problemy tvortšestva Dostojevskogo. Leningrad.
- 1963: Problemy poetiki Dostojevskogo. Moskva.
- 1975: Voprosy literatury i estetiki. Moskva.
- 1979: Estetika slovesnogo tvortšestva. Moskva.
- 1991: Dostojevskin poetiikan ongelmia. Helsinki.
- FRANK, S. L. 1988: Duhovnie osnovy obštšestva. New York.
- MEIER, A. A. 1982: Filosofskie sotšinenija. Paris.
- MORSON, GARY SAUL — EMERSON CARYL (toim.) 1989: Rethinking Bakhtin. Evanston.
- VOLOŠINOV, VALENTIN 1926: Slovo v žizni i slovo poezii. Zvezda 6.
- 1990: Kielen dialogisuus. Marxismi ja kielifilosofia. Jyväskylä.

TAPANI LAINE